

**Відділ культури і туризму
Конотопської міської ради Сумської області**

**Конотопський міський краєзнавчий музей
ім О.М. Лазаревського**

Конотопські читання

Випуск VII

**Харків
Конотоп
2016**

Ключевые слова: музей, художественная коллекция, изобразительное и декоративное искусство, музейное дело, архивы.

Galina Arefyeva

The history of creation of Sumy Art Museum
in style of formation of museum business in Ukraine.

To publish for scientific researches the work of V. Dubrovskiy «Museums in Ukraine», 1929, to compose the real situation of creating and developing of Sumy Art Museum in front of the processes of museum formation in Ukraine.

Key words: museum, art collection, visual and decorative arts, museum business, archives.

Батюк А.О.

До питання щодо заселення передмістя Батурина шляхом виявлених нумізматичних знахідок

Батуринська земля багата на нумізматичні знахідки, як поодинокі монети так і на цілі «скарби», дослідивши які ми отримаємо уявлення про грошовий обіг на цій території у різні історичні часи. Населення міста зосереджувало в своїх руках кошти, які могли випадково втратити, або заховати їх в землі, щоб використати в майбутньому. Але статися могло будь-що: людина могла забути про монети, переїхати в інше місце, або ж найгірший варіант - померти, таким чином ці «заощадження» і збереглися в ґрунті до наших днів. Але для того, щоб говорити про нумізматичні знахідки, необхідно мати інформацію про заселення тієї чи іншої території. В цьому дослідженні піде мова про один з районів Батурина – Горбанівку в часовому проміжку XVIII – поч. ХХ ст.

- Місто Батурин в історичні часи мало кілька номенклатурних частин, а саме: Фортеця та передмістя або

слободи, а їх у міста було декілька. Наприклад, слобода Горбанівка, слобода Гончарівка, слобода Підзамкова.

- Слобода Горбанівка – поселення у північно-західній частині Батурина (сучасні вул. Згурського та Шкляра з провулком). Розташоване на високому мисі, утвореному краєм лівобережної тераси р. Сейм та лівим берегом рівчака [1, 223]. В історичні часи на цій території проживали чи мали у своїй власності земельні ділянки не лише рядове населення, а й еліта — козацька старшина. Так, наприклад, у часи І. Мазепи на Горбанівці знаходилися володіння генерального обозного Івана Ломиковського «...Хутор ... Ломиковського с огорожею и строением на Горбуновке, в ведомстве понурницького правителя Ивана Костентикова...» [2, 382]. Про Горбанівку згадує і сам І. Ломиковський у своєму заповіті «Пляц в месте Батурина, и за местом купление» [3, 1005]. На жаль монет, які б карбувалися до 1708 р. на цій території поки що не віднайдено. Відсутність таких грошових знаків можливо пояснити наступним чином. Довідавшись про наближення карального загону на чолі з О. Меншиковим в кінці жовтня на початку листопада 1708 року, деяка частина місцевого населення могла залишити передмістя Батурина, і з собою забрати всі свої заощадження, щоб вони не дісталися ворогу. Можливий і інший варіант розвитку подій: наблизившись до Батурина, московські військові зайняли околиці міста, і окрім руйнувань, вони займалися і грабунком поселень, і таким чином грошові знаки втрачалися. Крім цього, щоб остаточно впевнитися про наявність таких монет на цій території, необхідно провести археологічні розкопки, яких поки що тут не було, але це тільки питання часу.

- Після штурму і знищення Батурина 2 (13) листопада 1708 р. забудова Горбанівки, очевидно, вціліла, оскільки це передмістя, відділене глибоким яром, не перебувало в зоні проведення штурмово-оборонної операції тому ця територія в певній мірі залишалася заселеною. Про це дізнаємося з

«Відомостей про майно, що належало І. Мазепі, та населення Батурина», складеної в 1726 р., дізнаємося, що «при Батурине, на передместье по разорению ж на погорелых и пустых местах поселились вновь ... иные живут и в старых домах». В цьому ж документі знаходимо інформацію про кількість посполитських дворів на території Горбанівки «... при Батурине пашенные, в слободах возможные и мизерные тамошние прежние жители: ... слобода Горбуновская – 31» [4, 118-119].

- А вже з відомостей Генерального опису Лівобережної України 1765-1769 рр. (Румянцевського опису) дізнаємося, що на Горбанівці були двори посполитих К. Розумовського, виборних козаків та козаків-підпомічників, а також двори представників козацької старшини — сотенного Батуринського осавула Дмитра Башуцького, військового товариша Івана Занкевича, бригадира і полковника Гадяцького полку Антона Крижановського, бунчукового товариша Петра Савича, значкового товариша Дмитра Раковича, значкового товариша Петра Вятковського, двір Новомлинського (Кербутівського) жіночого монастиря.

В ХІХ на початку ХХ ст. територія цього передмістя залишалася заселеною, зокрема тут знаходився маєток колезького реєстратора І. Дубовського, але цей будинок за невміле користування вилучають у родини, і передають на опікунське управління. Пізніше в цьому маєтку оселяється родина дослідника Далекого Сходу В.К. Арсеньєва [5, 2].

- Отже, ця територія була заселена протягом існування міста, і тому тут зосереджувалися кошти, які могли бути випадково втраченими, і зберегтися в ґрунті до наших днів. Інколи на такі «скарби» чи просто поодинокі монети можливо натрапити під час домашніх, господарських робіт. Зокрема, часто знахідки трапляються навесні або восени під час збирання врожаю. На території Батурина на такі «подарунки» натрапити досить легко: це пояснюється тим, що місто тривалий час було адміністративним, політичним та

культурним центром Лівобережної України, грошовий обіг на його території був прив'язаний до географічного розташування, оскільки неподалік кордон із сусідньою державою – Московським царством. А підписання «Березневих статей» між гетьманом Богданом Хмельницьким і московським царем Олексієм Михайловичем в 1654 р. ще більше сприяло поширенню московських монет на ринку [6,19] не тільки догетьманського Батурина, а і всієї Лівобережної України, оскільки в українській державі не було власного карбування монет. Але збереглися свідчення, що українські гетьмани, зокрема Б. Хмельницький, І. Виговський, П. Дорошенко намагалися створити власну грошову систему, ... [7, 211], але цього не сталося.

- В таблиці наводимо описи монет [8], які були віднайдені під час господарських робіт по вул. Шкляра в період з 2008 по 2015 рр., і датуються серединою XVIII - початком XX століття.

№ п/п	Місце знаходження, рік	Номінал, рік випуску	Характеристика
1	м. Батурин, вул. Шкляра, 2008 р.	Деньга, 1749 р.	Мідь. Вага – 8,2 г. Діаметр – 24 мм. Гурт – сітчастий. Стан збереження задовільний.
2	м. Батурин, вул. Шкляра, 2010 р.	Деньга, 1750 р.	Мідь. Вага – 8,2 г. Діаметр – 24 мм. Гурт – сітчастий. Стан збереження задовільний. Майже відсутнє зображення герба.

3	м. Батурин, вул. Шкляра, 2013 р.	Деньга, 1750 р.	Мідь. Вага – 8,2 г. Діаметр – 24 мм. Гурт – сітчастий. Стан збереження задовільний. Значний ступінь окислення.
4	м. Батурин, вул. Шкляра, 2014 р.	5 копійок, 1759 р.	Мідь. Вага – 51,2 г. Діаметр – 43 мм. Гурт – сітчастий. Стан збереження задовільний. Відтиск штемпеля гербу зміщений вліво.
5	м. Батурин, вул. Шкляра, 2012 р.	2 копійки, 1837 р.	Мідь. Вага – 9,1 г. Діаметр – 30 мм. Гурт – гладкий. Стан збереження задовільний. Важко розпізнати номінал монети.
6	м. Батурин, вул. Шкляра, 2013 р.	Копійка, 1852 р.	Мідь. Вага – 5,1 г. Діаметр – 22,7 мм. Гурт – гладкий. Стан збереження задовільний.
7	м. Батурин, вул. Шкляра, 2015 р.	3 копійки, 1899 р.	Мідь. Вага – 9,1 г. Діаметр – 30 мм. Гурт – гладкий. Стан збереження задовільний. Важко розпізнати номінал монети. Знаходиться отвір.

8	м. Батурин, вул. Шкляра, 2014 р.	20 копійок, 1907 р.	Срібло 500 проби. Вага – 3,6 г. Діаметр – 22 мм. Гурт – рубчастий. Стан збереження задовільний.
9	м. Батурин, вул. Шкляра, 2012 р.	3 копійки, 1911 р.	Мідь. Вага – 9,8 г. Діаметр – 28 мм. Гурт – рубчастий. Стан збереження задовільний.

Більшість монет відкарбовані з міді. Серед цих зразків необхідно виділити монету під №7: в ній знаходиться отвір для підвішування, тобто цю монету могли використовувати як прикрасу. Дослідник І.Г. Спаський пише, що «В етнографічній літературі ХІХ ст. відзначається звичай носіння намиста з золотих та срібних монет. ... і на Лівобережній Україні де-не-де зберігся звичай носити намисто з кількох монет або навіть по два-три дукачики» [9, 29]. Сама монета досить потерта, номінал та герб майже не простежується, і це є ознакою того, що вона досить довгий час могла використовуватися як жіноча прикраса.

Зі складу монет, наведених в таблиці, бачимо, що ця територія в певній мірі наповнена нумізматичними знахідками, які по тій чи іншій причині були втрачені місцевим населенням.

Вивчення складу монет і співвідношення між ними може дати важливі відомості про економічні і політичні зв'язки країни, міста, поселення у той чи інший історичний проміжок часу. Складання списків монет з монетних знахідок та нанесення їх на карту надасть можливість в майбутньому проаналізувати, де в Батурині та його околицях проходили торгові шляхи, проживала козацька старшина чи мешкали заможні громадяни, купці. А в деяких випадках

навіть датувати ту чи іншу знахідку, що знаходилася поблизу віднайденого скарбу.

Джерела та література:

1. Саєнко Н. Топоніміка Батурина XVII – XVIII ст. / Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. Вип. 9. Київ-Глухів, - 2016. – С. 221-225.
2. Мазепина книга / Упорядкування та вступна стаття І. Ситого. – Чернігів: ЦНТЕІ, 2005. - 524 с.
3. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упорядник С.О. Павленко. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 1144 с.
4. Батурин: сторінки історії / Упорядник О.Б. Коваленко. - Чернігів., 2009. - 786 с.
5. Кіяшко Л. Маєток Дубовського. // Слово Гетьманської столиці. № 1(14), - 2009. С. 2.
6. Шостопал А.В. Скарби Черкащини / Упоряд. А.В. Шостопал. —Черкаси: Вид. Андрощук П.С.; 2007. — 120 с.
7. Батюк А. Севський чех, історія карбування. /Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Збірник наукових статей. Вип. 23. К. - 2014. – С. 211-215.
8. Орлов А.П. Монеты России. 1700-1917: Каталог-справочник. Мн. - ИПКА «ПАБЛИСИТИ» - ИКФ «Константин», 1994. - 256 с.: ил.
9. Спаський І.Г. Дукати і дукачі України / Історико-нумізматичне дослідження. - К.: Вид. дім «Наукова думка», 1970. – 166 с.